

БОЛАШАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Е.Қ.Боранқұлов – *аға оқытушы,
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті*

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы жарқын болады» дегендей, жас ұрпаққа білім беру – бүгінгі күннің басты талабы. Ел Президентінің «Қазақстан – 2030» стратегиялық бағдарламасында барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі, әл-ауқатының артуы және елдің денсаулығын жақсарту міндеттерімен бірге жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру мәселесі атап көрсетілген /1/. Осыған орай, тәуелсіз мемлекетімізде еңбекқор, кәсібін терең түсінетін, өзінің білімі мен іскерлігін жан-жақты қолдана білетін мамандар даярлау қажеттігі туады. Өйткені кез келген мемлекеттің жоғарғы мектебінің маңызды әлеуметтік қызметі болашақ маманның өз мүмкіндіктерін көрсете алуына жағдай туғызу болып табылады. Осы айтылған міндеттер – мамандар даярлайтын жоғары оқу орындарының алдында тұрған негізгі алғы шарттар.

Білімді әлеуметтік институт деп қарастыратын болсақ, оның маңызды бір проблемсы – үздіксіз білім тұжырымдамасы бойынша, бүгінгі ғылыми-техникалық, технологиялық төңкеріс жағдайында материалдық және рухани өндірістің, тұтыну мен бөліністің, жеке адамның бір қалыпты өмір сүруі мен жан-жақты дамуы үшін бүкіл өмірінде үздіксіз білімін дамытып, рухани байып отыруы қажет. Бір сөзбен айтқанда, білім – әрбір адам және бүкіл қоғам үшін қажеттілік.

Үздіксіз білім адамдардың кәсіби, әлеуметтік іс-әрекетінің толық іске асырылмай отырған жағдайында өте қажет. Әрбір адамның үздіксіз білім алуы және өз бетінше білімін көтеруі - бүкіл қоғамның және әрбір адамның мақсаты.

Мамандар мен жұмысшыларға кәсіптік білім беру, оларды мамандыққа даярлау, қайта оқыту, біліктілігін көтеру. Қазіргі заманғы өндіріс салалары, қоғамның рухани өмірі әрбір азаматтан жалпы, политехникалық, компьютерлік білімді ғана талап етіп қоймайды, сонымен қатар арнаулы кәсіби мамандықты, икемділікті қажет етеді. Кәсіптік білім жеке тұлғаның, яғни әрбір адамның жан-жақты дамуының қажеттілігі болып саналады. Кәсіби бағдарлама көптеген салаларда қолданылады екен. Ол педагогика, психология, тарих, әлеуметтану, мәдениеттану, т.б. салалармен байланысты.

12 жылдық оқу мерзіміне көшуде кәсіптік мектептердің алатын орны ерекше. ХХІ ғасыр біздің алдымызда жаңа міндеттер қойып отыр. Оның ең басты міндеттері – еліміздің әлемдік қауымдастыққа енуі, экономикасы мен білімінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Орта білім беру жүйесін 12 жылдық оқыту мерзіміне көшірген жағдайда кәсіптік мектептердің құрылымы, оқу жүйесі, сатысы қандай болады! Осы мәселелер қазіргі кәсіптік білім саласында еңбек етіп жүргендерді алаңдатууда.

12 жылдық білім беру стандартына сәйкес мектеп табалдырығынан бастап оқушыларға кәсіби бағытта білім беру қарастырылып отыр. Осыған орай кәсіби білім беру мақсатында «Бейнелеу өнері» пәнінің алатын орны ерекше. Жоғарғы сынып оқушыларының эстетикалық мәдениетін, эстетикалық талғамын арттыру кәсіби білім деңгейін көтеруді қажет етеді, сол себептен ұлттық бағыттағы инновациялық технологияларды сабақ жоспарына ендірген жөн.

Бейнелеу өнері сабағында экономикалық, экологиялық, эстетикалық білім беру басты міндет болып табылады. Нарық экономикасы талаптарын жүзеге асыру ісіне еркін еңбек пен жоғарғы өнімділік кепіл бола алады. Қазіргі заманғы өндіріс салалары, қоғамның рухани өмірі әрбір азаматтан жалпы, политехникалық, компьютерлік білімді ғана талап етіп қоймайды, сонымен қатар арнаулы кәсіби мамандықты, икемділікті, жоғары техникалық оқу орындарында болашақ маманның коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру қажет етеді.

«Құзыреттілік» ұғымына ғылыми психологиялық әдебиеттерде алғаш түсінік берген ғалымдардың бірі – неміс психологы Хабермес. Ол құзыреттілікті тілдік коммуникация теориясында әлеуметтік термин ретінде қолданған /2/. Кейіннен «құзыреттілік» ұғымы әлеуметтік психология саласындағы еңбектерде кездеседі. Онда мынадай түсінік берілген: «... өз ісін, қиын байланыстарды, құбылыстар мен үдерістерді, сонымен қатар мақсатқа жету үшін белгіленген тәсілдер мен құралдарды жетік меңгеру» /3,27/. Әлеуметтік психолог Д.Брунер құзыреттілікті неғұрлым беделді маманға тиесілі қасиеттердің жиынтығы деп қарастырған /4/. Бұл анықтамаға сүйенетін болсақ, құзыреттілік кәсіпқойлықтың атрибуты деп түсінуге болады. Жалпы психологиялық зерттеулерде құзыреттілікке екі түрлі көзқарас туған: біріншісі, субъектінің кәсіби даму деңгейі ретінде; екіншісі, оның жалпы психикалық сипаттамасының элементі ретінде.

80-жылдары «құзыреттілік» ұғымы оқу үдерісін басқаруға қатысты еңбектерде пайда бола бастады. Бұл еңбектерде тек білімдердің жиынтығы ретінде ғана емес, сонымен қатар білімнің нақты құралының мүмкіндіктері ретінде көрініс тапқан. Яғни, құзыреттілік жеке тұлғаның негізгі компоненттерінің бірі ретінде және адамның іс-әрекетінде кездесетін міндеттерді табысты шешуде жеке тұлғаның бойындағы қасиеттерінің жиынтығы ретінде қарастырылады (М.Альберт, М.Мескон, А.М.Омаров және т.б.). Э.Клэрстің пікірінше, «құзыреттілік» мүлде жоқ, ол тек нақты мамандықта кездеседі /2,32/.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, құзыреттілік жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетін игеру барысында пайда болатын жаңа бейнесі ретінде қарастырылады екен.

Жеке тұлғаның құзыреттілігін қалыптастырудағы үлкен роль еңбек, өзара қарым-қатынастар, адамдардың әлеуметтік және саяси институттары сияқты әлеуметтік факторларға тиесілі. Бұл – диалектикалық тұтастықтың арасында жүзеге асатын үдеріс.

Компетенттілік ұғымының мазмұны мыналардан тұрады: *білімнің мобилдігі, әдістерді дұрыс пайдалануы және ойлаудың сынилығы.*

Кейбір зерттеушілер «құзыреттілік» ұғымын былай нақтылайды: «құзыреттіліктің маңызды белгілері болып мынадай критерийлердің комбинациясымен белгіленетін деңгей саналады:

- іскерлік пен білімді меңгеру деңгейі (іскерлік пен білім саласы);
- іскерлік пен білімнің кеңдігі және диапазоны;
- арнайы тапсырмаларды орындауға қабілеттілік;
- өз жұмысын ұтымды ұйымдастырып, жоспарлау қабілеті;
- тосын жағдайларда өз білімін қолдана білуге қабілеттілігі (техника, технология, еңбек ұйымдастыру мен оның шарттары өзгерген жағдайда, тез бейімделу).

Авторлардың осы тобы екінші терминнің дербес анықтамасын ұсынады: «Құзыреттілік - «істі біліп», іс-әрекет атқаруға қабілеттілікті білдіретін жалпы балама термин. Әдетте, белгілі бір әлеуметтік кәсіби мәртебесі бар адамдарға қатысты қолданылады, оның орындайтын міндеттері мен шешетін күрделі проблемаларының нақты деңгейіне сай білім мен іскерлігінің сәйкесті бөлігін анықтайды» Көріп отырғанымыздай, бұл анықтама құзіреттіліктің кәсіптік белгілерін де қамтиды, олар жеке тұлғаға байланысты жайттарды толықтырады. Сондықтан теңестірудің орнына авторлар талданып отырған ұғымдарды бүтін мен бөлшектің өзара тәуелділігі ретінде құрастырады.

Болашақ шығармашыл, кәсіби маманды оқытушының жоғары шығармашыл тұлғасы ғана даярлай алады. Бұл – жалпы және кәсіби білім берудің кез келген жүйесін дамытудың ең маңызды постулаттарының бірі.

Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарапайымдау қажет. Кез келген қызметкер, өз әрекеті мен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады. Бұл құзыреттілікті пайымдаудың жалқы жолы. Жеткен нәтиже емес, белгілі бір жетістікке жету үшін тырысуды құзыреттілікке телуге болмайды. Құзыреттілік эволюциялық парадигмалық деңгейдегі түсінік бойынша қарастырылады. Соған орай, құзыреттілік ұғымының кешенді түрде зерттелу барысында болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін дамыту бағытындағы пікірлер туындайды.

Осыған орай, кәсіби құзыреттіліктің түрлерін ажырату қажет: арнайы құзыреттілік; әлеуметтік құзыреттілік; жеке тұлға құзыреттілігі; дара құзыреттілік. Кәсіби құзыреттіліктің түрлеріне жеке-жеке тоқталайық:

- арнайы құзыреттілік – өзінің кәсіби іс-әрекетін жеткілікті дәрежеде меңгеру, өзінің кәсіби қалыптасуын жобалай білу;
- әлеуметтік құзыреттілік – бірлесе (топпен, кооперативпен, т.б.) кәсіби іс-ірекетті атқаруды, ынтымақтасуды, сондай-ақ, осы кәсіпке қатысты қарасымды меңгеру, өзінің кәсіби еңбегінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілік;
- жеке тұлға құзыреттілігі – өзін көрсете білу мен қалыптастырудың амалдарын, жеке тұлғаның кәсіби деформацияларына қарсы тұру құралдарын игеру;
- дара құзыреттілік – өзінің қабілетін жүзеге асыру және кәсіп аясында өз даралығын қалыптастыруға қабілеттілік, кәсіби тұрғыдан өсуге деген

даярлығы, өзінің даралығын сақтауға деген қабілеті, кәсіби тұрғыдан қартаюға бой бермеу, өз еңбегін артық уақыт пен күш жұмсамай-ақ ұтымды ұйымдастыруға икемділігі, еңбекті қиындықсыз, шаруасыз, тіпті, сергіту арқылы нәтижеге жеткізу.

Маманның кәсіби-құзыреттілігінің проблемасы – күрделі де көпқырлы. Бұл философияда, педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, кәсіби білім беруде, акмеологияда, андрогогикада, еңбек психологиясында, т.б. гуманитарлық ғылымдарда әр қырынан қарастырып жүр. Мәселе кешенді түрде зерттелуде. Кешенді зерттеу аталған ғалымдардың бұл проблеманы шешудегі зерттеуде мүмкіндігін шектеу емес, керісінше, сол салалардың нәтижелерін саралай пайдалана отырып, маманның кәсіби біліктілігі, оның маңызы, мазмұны, құрылымы, қалыптасуы мен дамуының, шарттылығы мен мүмкіндіктерінің тұтас сипатын педагогикалық, психологиялық тұрғыдан ашу.

«Маманның кәсіби құзыреттілігі» антикалық заманда-ақ пайда болған. Платонның оқытуды жоғары деңгейде айқындауы, Аристотельдің жалпы кең білім беру мен кәсіпке үйретуді байланыстыру негізінде жоғары білімнің реалистік ұстанымын дамытуы, ХҮІІІ-ХІХ ғасырларда зайырлық кәсіби мектептерді жоғары оқу орындары ретінде қайта құру, қазіргі көпсатылы жоғары білім берудің қалыптасуы сияқты тарихи ілгерілемелі өзгерістер кәсіби құзыретті, бәсекеге қабілетті маман даярлау жолындағы ізденістерінің дәлелі бола алады.

Қорыт келе, болашақ бейнелеу кнері пәні мұғалімдерінің кәсіби-құзыреттілігінің проблемасы – күрделі де көпқырлы. Бұл философияда, педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, кәсіби білім беруде, акмеологияда, андрогогикада, еңбек психологиясында, т.б. гуманитарлық ғылымдарда әр қырынан қарастырып жүр. Мәселе кешенді түрде зерттелуде. Кешенді зерттеу аталған ғалымдардың бұл проблеманы шешудегі зерттеуде мүмкіндігін шектеу емес, керісінше, сол салалардың нәтижелерін саралай пайдалана отырып, маманның кәсіби біліктілігі, оның маңызы, мазмұны, құрылымы, қалыптасуы мен дамуының, шарттылығы мен мүмкіндіктерінің тұтас сипатын педагогикалық, психологиялық тұрғыдан ашу болып отыр.

1. Назарбаев Н.Ә. *Қазақстан-2030*. - Алматы: Білім, 1997. - 256 б.
2. Болина М.В. *Формирование социокультурной компетенции будущего учителя: Автореф. дисс ... канд.пед.наук*. – Челябинск, 2001. – 19 с.
3. Зеер Э.Ф. *Личностно-ориентированное профессиональное образование*. – Екатеринбург: Урал. гос.проф.универ-та. 1998. – 126 с.
4. Брунер Дж. *Психология познания*. – М.:Прогресс, 1989. – 412 с.

Резюме

В данной статье раскрываются проблемы подготовки будущих учителей изобразительного искусства в формировании профессиональных умений и навыков.

Summary

In this article the problems of training the future teachers of depictive skill in the region of shaping of the crafts and habits are revealed.

ДӘСТҮРЛІ ӘН НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

А.А.Мұхамбетжанова -
ҚазМемҚызПУ, аспирант

Оқушыларды дәстүрлі музыка негізінде оқытудың өзіндік ерекшеліктерімен мүмкіндіктері бар. Музыка пәнінің деңгейін көтеру, дәстүрлі музыка негізінде білім беру ісін жетілдіру, оның тиімділігін арттыру қажеттігі туып отыр. Халықтың музыкалық мұрасын жинап-теріп, оны зерттеу жолында артына ұмтылмас із қалдырған А.В.Затаевич, академик А.Қ.Жұбанов, өнер зеттеушілері Б.Г. Ерзакович, П.И.Аравин, Б.Ш.Сарыбаев сынды ғалымдардың ұлан-ғайыр еңбектері халқымыздың игілігіне жарап, ұрпақтан-ұрпаққа тарап жатыр. Білім берудің бұл жағын, әсіресе төменгі сынып оқушылары әлдеқайда айқын сезінеді. Бұл міндет педагогикалық міндеттермен қатар оқушылардың ұлттық музыкаға оның ішінде дәстүрлі әнге деген саналы көзқарасын қалыптастыра отырып жүзеге асырылады. Соңғы жылдары дәстүрлі музыканың әрбір жанрын бөлек арқау етіп, жеке дара зерттеу жұмыстары қолға алына бастады. Олардың қатарында өнер зерттеушілері Б.Балтабаев, Б.Аманов, П.Шегебаев. т.б атауға болады. Республика ғылымы саласында жас ұрпақты халық музыкасы арқылы тәрбиелеу мәселесі жан-жақты да, терең зерттеле бастады. Бұл орайда С.А.Ұзақбаева, М.Х.Балтабаев, Т.К.Қышқашбаев, Л.К.Дүйсенбаева және т.б. Аталған еңбектердің әрқайсысы дәстүрлі музыка мәселесінің теориялық негіздемесін қамтамасыз етіп, әрі қарай жетілдіру жолдарын, белгілеуге үлес қосады. Сонымен оқушыларды дәстүрлі музыка негізінде оқытудың мәселесін қарастыра отырып, біріншіден жалпы дәстүрлі әнге деген қызығушылығын арттыру тәсіліне көңіл бөлінеді.

Педагогика ғылымының тарихымен мектептің қалыптасу кезеңдеріне тоқталар болсақ, белгілі педагогтар оқу тәжірибе ісінде қызығушылықпен оқытуға үлкен мән берді. Мысалы, Жан-Жак Руссо оқыту процесінде қызығушылыққа көп көңіл бөле отырып, «оқушының кез-келген материалына қызығушылығы болса, оны тез әрі қарай меңгеріп кете алады,» - деді. Я.А.Коменский еңбектерінде танымдық қызығушылықтың маңызын айқындайды, оқуға, білімге, қызығушылықты арттыруда оқу материалының тиімділігін атап көрсетті. К.Д.Ушинский педагогтардың ой-пікірлерін қолдай келе «Ешбір қызығушылықсыз, тек мәжбүр ету арқылы жүргізілген оқу қажетсіз, ол оқушы бойындағы білімге деген құштарлығын жойып жібереді», - деп жазды.

Айталық XVII ғасырда француз сенсуалистері мен материалистері Гербарт, Кондильяк, Гельведций психология ғылымында, қызығушылықтың